

การวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อจัดตั้งกลุ่มอาชีพผลิตเห็ดโคนญี่ปุ่น

ตามกระบวนการวิสาหกิจชุมชน

Participatory Research for the Establishment of The Agricultural Group of Yanagimatsutake Mushroom Production Toward The Process of Community Enterprise

สุรพล พหลภาคย์¹, จุฑาทิพย์ พหลภาคย์², และนิยม บุญพิงค์³

Surapol Paholpak¹, Jutathip Paholpak² and Niyom Boonpikham³

บทคัดย่อ

การวิจัยแบบมีส่วนร่วมนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการการพัฒนาอาชีพการเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่น การจัดตั้งกลุ่มอาชีพผลิตเห็ดโคนญี่ปุ่นตามกระบวนการวิสาหกิจชุมชน และการจัดทำแผนธุรกิจชุมชนในตำบลกำเนียดนพคุณ และตำบลขามทะเลสอ

ผลการวิจัยพบว่า ทั้งสองชุมชนต้องการเพิ่มรายได้จากการเพาะเห็ด ทั้งสองชุมชนสามารถเรียนรู้และมีการรวมกลุ่มเกษตรกรอาชีพเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นได้ โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรตำบลขามทะเลสอได้ยกระดับการรวมกลุ่มเกษตรกรแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเป็นวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่น ประสบการณ์การรวมกลุ่มเกษตรกร และความร่วมมือของชุมชนจึงเป็นปัจจัยสำคัญเพื่อพัฒนาสู่วิสาหกิจชุมชน

คำสำคัญ: กลุ่มอาชีพผลิตเห็ดโคนญี่ปุ่น วิสาหกิจชุมชน

Abstract

The objectives of this participatory action research were to analyze the problem situations and the need of producing Yanagi matsutake mushroom in order to establish the agricultural groups, and to develop the community business plans in Tambon Kam-Nerd-Nop-Khun and Tambon Kham-tha-le-so .

The research found that the 2 communities would like to increase their income by producing Yanagi matsutake mushroom. They were able to learn and established their agricultural groups of Yanagi matsutake Mushroom Production. Especially, the Ban Nong

¹ สาขาวิชาวิทยาการผลิตและสุขภาพสัตว์ คณะเกษตรและชีวภาพ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทร์เกษม

² สาขาวิชาการตลาด คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทร์เกษม

³ สาขาวิชาวิทยาการผลิตพืชชุมชนเมือง คณะเกษตรและชีวภาพ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทร์เกษม

Koon Agricultural Group for Crop Processing, Tambon Kham-tha-le-so has raised up their group to be The Community

Enterprise for Yanagi matsutake Mushroom production after their joining the study. The two community business plans were developed. The recommendation is that community participation and community experiences in developing agricultural group are important for establishment Community Enterprise of Yanagi matsutake Mushroom Production.

Keywords: Agricultural Group of Yanagi matsutake mushroom Production, Community Enterprise

ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย

ตำบลกำเนิดนพคุณ อำเภอบางสะพาน จังหวัด ประจวบคีรีขันธ์ แบ่งพื้นที่ออกเป็น 8 หมู่บ้าน มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบต่ำ สภาพดินเป็น ดินร่วนปนทราย เหมาะแก่การประกอบอาชีพ เกษตรกรรม มีพื้นที่ทั้งสิ้น 36,412 ไร่ ลักษณะ ภูมิอากาศจัดอยู่ในประเภทฝนเมืองร้อน มีอุณหภูมิ สูงตลอดปี อากาศอบอุ่นในฤดูร้อน ประชากร ส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีอาชีพ รับจ้าง และเลี้ยงโคเนื้อเป็นอาชีพรองและมีการรวมตัวของกลุ่มเกษตรกรในการนำภูมิปัญญา ท้องถิ่นมาใช้โดยการนำเปลือกมะพร้าวมาทำเป็น กระบะปลูกกล้วยไม้ ทำให้กวาดก้านมะพร้าว เป็นต้น มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีในระดับตำบล เป็นเงิน 53,228 บาท จากผลการจัดเก็บข้อมูล จปฐ. ปี 2551 ด้านรายได้ก้าวหน้า คนในวัยทำงาน ร้อยละ 96.4 มีรายได้จากการประกอบอาชีพสูงกว่าเกณฑ์ 23,000 บาทต่อคนต่อปี นอกนั้นมี อาชีพรับจ้าง ไม่มีอาชีพที่มั่นคงและต่อเนื่อง เช่นเดียวกันกับตำบลขามทะเลสอ อำเภอขามทะเล สอ ตั้งอยู่ตอนกลางของจังหวัดนครราชสีมา สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปร้อน ประชาชนมีอาชีพ ทำนา-ทำไร่ มีอาชีพเสริม เช่น การทำเส้นหมี่ โคราช แหนมหมู ข้าวเกรียบผลไม้ และกล้วยกวน เป็นต้น การสำรวจก่อนการศึกษาพบว่า เกษตรกร

ทั้งสองกลุ่มมีความต้องการในการหาช่องทางเพื่อ เพิ่มรายได้ของตนเองให้สูงขึ้น

ส ภ า พ ภู มิ อ า ก า ศ ใน จั ง ห วั ด ประจวบคีรีขันธ์และจังหวัดนครราชสีมา มีลักษณะ ร้อนชื้น เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของเห็ด ประกอบกับมีวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร เช่น เปลือกมันสำปะหลัง กากถั่ว ชี้เลื่อยขี้เถ้า พารา ตอซังข้าว และตอซังข้าวโพด เป็นต้น สามารถ นำมาใช้ในการเพาะปลูกเห็ดได้เป็นอย่างดี การผลิตเห็ดจึงเป็นอาชีพเสริมที่นิยมมากขึ้น และ เห็ดมีวงจรการผลิตสั้น ให้ผลผลิตดี มีความ ต้องการในการบริโภคเห็ดทดแทนเนื้อสัตว์เพิ่มขึ้น เห็ดสามารถใช้ปรุงอาหารได้หลายประเภทและมี รสชาติดี อีกทั้งขั้นตอนการเพาะปลูกไม่ซับซ้อน และเป็นพืชเศรษฐกิจที่รัฐบาลให้การส่งเสริมตลอด มา (อภิสิทธิ์ กัญชัย, 2548) แต่ในปัจจุบันตำบล กำเนิดนพคุณ อำเภอบางสะพาน จังหวัด ประจวบคีรีขันธ์มีการเพาะเลี้ยงเห็ดโคนญี่ปุ่นไม่มากนักเป็นฟาร์มขนาดเล็กที่เปิดดอกเพียงอย่าง เดียวจนกระทั่งฟาร์มขนาดใหญ่ที่มีระบบครบวงจร ตั้งแต่การทำหัวเชื้อ ทำก้อนเชื้อเห็ดและการเปิด ดอก ประมาณ 2-3 รายเท่านั้น และไม่มี การส่งเสริมการเพาะเลี้ยงเห็ดโคนญี่ปุ่นไปยัง ตำบลหรือหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียง รวมทั้งในตำบล ขามทะเลสอ อำเภอขามทะเลสอ จังหวัด

นครราชสีมา ก็ยังไม่มีการเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นด้วยเช่นกัน

ด้วยเหตุผลและสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้อาศัยกระบวนการวิสาหกิจชุมชน (เสรี พงศ์พิศ, 2548) และการมีส่วนร่วมของเกษตรกร เพื่อพัฒนาจัดตั้งกลุ่มอาชีพเกษตรกรรวมผลิตเห็ดโคนญี่ปุ่น ตำบลกำเนินตมพคุณ อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และยกระดับกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านหนองขุน ตำบลขามทะเลสอ อำเภอขามทะเลสอ จังหวัดนครราชสีมา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อส่งเสริมและพัฒนา กลุ่มเกษตรกรรวมผลิตเห็ดโคนญี่ปุ่นตามกระบวนการวิสาหกิจชุมชน
2. เพื่อสนับสนุนการวางแผนธุรกิจให้แก่กลุ่มเกษตรกรรวมผลิตเห็ดโคนญี่ปุ่น

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาจัดตั้งกลุ่มอาชีพเกษตรกรรวมผลิตเห็ดโคนญี่ปุ่นตามกระบวนการวิสาหกิจชุมชน เฉพาะในเขตตำบลกำเนินตมพคุณ อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และตำบลขามทะเลสอ อำเภอขามทะเลสอ จังหวัดนครราชสีมา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยประกอบด้วยวิธีวิทยาการแบบผสม ได้แก่ การศึกษาสำรวจ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อการพัฒนา ดังต่อไปนี้

1. วิธีการศึกษาสำรวจ โดยศึกษาแนวคิด โครงสร้าง ระบบ รูปแบบวิสาหกิจชุมชน และการสำรวจ สภาพปัญหา ความต้องการของเกษตรกร โดยประยุกต์กระบวนการวิจัยของ ศิริวรรณ เจนการ และคณะ (2549)

2. วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อการพัฒนา โดยการเรียนรู้เป็นกลุ่มจากการปฏิบัติ ประกอบด้วยการศึกษา ค้นหาปัญหา วางแผน พัฒนาวิสาหกิจชุมชน (เสรี พงศ์พิศ, 2548) ปฏิบัติการพัฒนาทักษะการเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่น การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่น และการรวมกลุ่มเกษตรกรเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่น

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่น และวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่น ประกอบด้วย ข้อมูลสถานภาพของกลุ่มเกษตรกร ความเข้าใจเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน และความต้องการของเกษตรกรเพื่อจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่น แบบสัมภาษณ์เจ้าของฟาร์มเห็ดโคนญี่ปุ่นในพื้นที่ แบบสังเกตพฤติกรรมกรรมมีส่วนร่วมของเกษตรกร และเอกสารคู่มือการเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่น

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การศึกษาเอกสารโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารหน่วยงานต่างๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. การศึกษาภาคสนาม ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสำรวจพื้นที่ และสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง
3. การสังเกตโดยการปฏิบัติเพื่อพัฒนาทักษะการเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นร่วมกัน

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลหัตถิยภูมิ โดยการศึกษาจากเอกสาร หนังสือและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาวิเคราะห์เพื่อเป็นฐานข้อมูลด้านภูมิศาสตร์ ความเป็นมาของชุมชน
2. ข้อมูลปฐมภูมิ โดยใช้แบบสอบถาม และแบบสังเกตพฤติกรรม นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์

ด้วยสถิติเชิงพรรณนา และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) โดยการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่วิจัย โดยกำหนดประเด็นการสัมภาษณ์ ตามกรอบการศึกษาวิจัยเป็นคำถามปลายเปิดรวมทั้งการสังเกต นำข้อมูลที่ได้มารวบรวมจัดระบบให้เป็นหมวดหมู่สรุปประเด็นสำคัญตีความหมาย แยกแยะข้อมูลที่มีความหมายเดียวกัน แล้วสรุปผลการศึกษา

ผลการวิจัย

1. การสำรวจความต้องการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นตำบลกำเนตุนพคุณ อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และตำบลขามทะเลสอ อำเภอขามทะเลสอ จังหวัดนครราชสีมา พบว่า

เกษตรกรทั้งสองกลุ่มมีความต้องการให้มีการรวมตัวเพื่อจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นมากที่สุด และมีความรู้เกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชนมาก โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรแปรรูปผลผลิตเกษตร พบว่า ประสบการณ์การรวมกลุ่มเกษตรกรแปรรูปผลผลิตทำให้มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการวิสาหกิจชุมชนดี ในขณะที่กลุ่มเกษตรกรตำบลกำเนตุนพคุณ มีอาชีพรับจ้างแรงงานในสถานประกอบการอุตสาหกรรมเป็นส่วนใหญ่ และมีทัศนคติต่อการรวมกลุ่มเกษตรกรไม่ดีนักประกอบกับในช่วงระหว่างการศึกษาพบว่าชาวบ้านตำบลกำเนตุนพคุณมีการรวมตัวต่อต้านการจัดตั้งอุตสาหกรรมเหล็กของเอกชนรายหนึ่งชุมชนจึงมีความขัดแย้งและส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางสังคม มีความไม่ไว้วางใจระหว่างกลุ่มชุมชน แต่เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการวิจัยมีความต้องการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัวเพื่อเพิ่มช่องทางการจำหน่ายให้มากขึ้น รวมทั้งเพื่อมีทุนหมุนเวียนในการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และ

ต้องการให้วิสาหกิจชุมชนเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นซื้อผลผลิตเกษตรอื่นๆ เพื่อแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์จากเกษตรกรที่เป็นสมาชิกกลุ่มให้มากขึ้น

การทำสนทนากลุ่มย่อย โดยประยุกต์ใช้กระบวนการวิจัยของ ศิริวรรณ เจนการ และคณะ (2549) ประกอบด้วยการสนทนากับเกษตรกรและผู้นำในชุมชนที่เกี่ยวข้อง พบว่ากลุ่มเกษตรกรมีความพึงพอใจในการที่จะรวมกลุ่มอาชีพในการเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่น โดยให้มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เห็ดโคนญี่ปุ่นในชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ และมีความต้องการฝึกปฏิบัติการเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นกับแหล่งเรียนรู้ที่มีความรู้ความชำนาญรวมทั้งต้องการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนการเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นที่ขึ้นทะเบียนแล้วในจังหวัดอื่น เพื่อสร้างความเข้าใจและความสามารถเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นและสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้อย่างถูกต้อง

2. การพัฒนาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการวิสาหกิจชุมชนและการเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นตามความต้องการของกลุ่มเกษตรกร พบว่าเกษตรกรทั้งสองกลุ่มมีการเรียนรู้เกี่ยวกับการเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นได้ดี การปฏิบัติแบบมีส่วนร่วมช่วยให้เกษตรกรในตำบลบางสะพานมีความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการวิสาหกิจชุมชนได้มากขึ้น มีการรวมตัวเพื่อจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้การเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นฟาร์มเห็ดคุณกาญจนา วงษ์วัฒนะ และมีการประชุมเกษตรกรเพื่อจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นตำบลบางสะพานเกษตรกรจำนวน 19 คน ได้ดำเนินการขอจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นต่อเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ สำนักงานเกษตรอำเภอบางสะพาน เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ.2553 แต่เนื่องจากเกษตรกรภายในกลุ่มส่วนมากมีภูมิลำเนาออกพื้นที่จัดตั้งวิสาหกิจชุมชน จึงขาดคุณสมบัติการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนตาม

พระราชบัญญัติส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่น พ.ศ.2547 คณะกรรมการผู้ก่อตั้งจึงมีความเห็นร่วมกันให้มีการเปลี่ยนแปลงการขอจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นบางสะพานเป็นการรวมกลุ่มเกษตรกรเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นบางสะพาน เป็นการรวมกลุ่มกันเองและดำเนินการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เห็ดโคนญี่ปุ่นฟาร์มเห็ดโคนญี่ปุ่นคุณภาพจนา วงษ์วัฒนะ เพื่อจัดวางแนวทางการพัฒนาอาชีพการเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นให้แก่กลุ่มเกษตรกรทั้งภายในและภายนอกชุมชน ยึดแนวปฏิบัติการจัดการความรู้ตามพระราชบัญญัติวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 และการจัดการความรู้ ศูนย์ป่มเพาะวิสาหกิจมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรบ้านหนองขุน พบว่าสมาชิกกลุ่มและเกษตรกรที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มเกษตรกรบ้านหนองขุนเป็นประจำมีจำนวนทั้งสิ้น 24 ราย กลุ่มเกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการรวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนเป็นอย่างดีเป็นผลมาจากการมีประสบการณ์ที่ดีต่อการรวมกลุ่มจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรบ้านหนองขุน ซึ่งสินค้าชุมชนได้รับคัดสรรเป็นสินค้าระดับ 5 ดาว และได้รับเชิญจากกรมการพัฒนาชุมชนให้เข้าร่วมแสดงสินค้า ณ เมืองทองธานีอย่างต่อเนื่องทุกปี การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นโดยยกระดับจากกลุ่มแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร จึงดำเนินการได้ตามความต้องการของเกษตรกรมีความร่วมมือและสนใจต่อการพัฒนาทักษะการเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นดีมากและสามารถเชื่อมโยงการตลาดเห็ดโคนญี่ปุ่นกับเครือข่ายชมรมผู้ผลิตเห็ดโคนญี่ปุ่นสวนเห็ดจิรวุฒิ อำเภอเมืองจังหวัดชัยภูมิ ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการเพาะเห็ด

และการตลาดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นในอำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิอีกด้วย

3. การวิเคราะห์และจัดทำแผนธุรกิจชุมชน ผลการสำรวจการบริหารจัดการการตลาดเห็ดโคนญี่ปุ่นทั้งสองชุมชนพบว่ายังขาดการบริหารจัดการด้านการตลาดที่ชัดเจน มีเพียงการซื้อขายตามความต้องการของลูกค้าเฉพาะราย และกลุ่มผู้บริโภคที่มีความสนใจในเรื่องคุณค่าทางโภชนาการและใส่ใจในสุขภาพเท่านั้น ระบบการตลาดจึงยังไม่เติบโตมากนัก

3.1 การวิเคราะห์และจัดทำแผนแม่บทชุมชนโดยกลุ่มเกษตรกรเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นตำบลกำเนิดนพคุณ

กลุ่มเกษตรกรเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นบางสะพาน มีศูนย์การเรียนรู้เห็ดโคนญี่ปุ่น ฟาร์มคุณภาพจนา วงษ์วัฒนะเชื่อมต่อเชิงพาณิชย์

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ

กิจกรรมนำร่องของชุมชนตำบลกำเนิดนพคุณ เป็นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนสูงและร่วมกันทำกิจกรรมให้เป็นจริง

การสนับสนุนจากภายนอก

การใช้เวทีเรียนรู้เป็นเครื่องมือหลักมาตลอด กลุ่มเกษตรกรเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นขยายการเรียนรู้โดยมีหน่วยงานของรัฐ ศูนย์ป่มเพาะวิสาหกิจ และคณะเกษตรและชีวภาพมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ให้การสนับสนุนทางวิชาการให้คำแนะนำด้านการลงทุนในกลุ่มเกษตรกรเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นและการวางแผนการจัดตั้งกลุ่มการวางแผนการตลาด และการบริหารจัดการและมีคณะกรรมการที่ดูแลเรื่องการจัดการทางการเงินอย่างเป็นระบบ มีการรายงานให้สมาชิกทราบเป็นระยะจึงนำไปสู่ความสำเร็จของกลุ่มเกษตรกรเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่น

การวิเคราะห์เชิงอุตสาหกรรม

สภาพแวดล้อมมหภาค

โอกาส

- พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2548 มีผลให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้และพัฒนา ระบบเศรษฐกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็ง รวมถึง การพัฒนากลุ่มเกษตรกรเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นไปสู่ การเป็นผู้ประกอบการในระดับที่สูงขึ้น
- รัฐบาลสนับสนุนการรวมกลุ่มเกษตรกร
- พฤติกรรมผู้บริโภคนิยมบริโภค ผลิตภัณฑ์เกษตรปลอดภัยมากขึ้น โดยมีปัจจัย จากกระแสสุขภาพและการดูแลสุขภาพ
- เห็ดโคนญี่ปุ่นมีราคาสูงขึ้น
- มีศูนย์การเรียนรู้เห็ดโคนญี่ปุ่น ฟาร์ม ศึกษาดูงาน วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีสวนหลวง รามคำแหง และ การสนับสนุนด้าน วิชาการจากศูนย์แม่เพาะวิสาหกิจ สถาบันวิจัย และพัฒนา คณะเกษตรและชีวภาพ มหาวิทยาลัย ราชภัฏจันทรเกษม

อุปสรรค

- ภาครัฐกำหนดกฎระเบียบและ มาตรฐานเกษตรอินทรีย์มากขึ้น ผู้ผลิตต้องปรับตัว ตลอดเวลา
- การเพาะเห็ดยังมีจำกัด ด้วยข้อจำกัด ทางลักษณะทางภูมิศาสตร์ ความชื้น และต้นทุนสูง

สภาพแวดล้อมภายใน

จุดแข็ง

- ผลิตภัณฑ์มีลักษณะทางกายภาพที่ โดดเด่น คือมีคุณค่าทางโภชนาการสูง ช่วยบรรเทา โรคต่างๆ เช่น โรคเบาหวาน โรคหัวใจ และโรค ความดันโลหิตสูง เป็นต้น
- เห็ดโคนญี่ปุ่น มีรสชาติดี กรอบอร่อย
- มีการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์เห็ดโคน ญี่ปุ่นอย่างต่อเนื่อง

- กลุ่มเกษตรกรเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่น ดำเนินนโยบายภายใต้เศรษฐกิจพอเพียงและใช้ หลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการเชิงพาณิชย์
- มีบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญใน ด้านการเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นในชุมชน
- เกษตรกรส่วนใหญ่มีที่ดินและ ทรัพยากรในการทำการเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นเป็นของ ตนเอง

จุดอ่อน

- ปริมาณวัตถุดิบมีน้อยยังไม่เพียงพอต่อ ความต้องการในส่วนการผลิต
- ผลิตภัณฑ์ยังไม่เป็นที่รู้จักในตลาด และ ยังไม่มีการสร้างเครื่องหมายการค้าที่ชัดเจน
- ราคาสูง เมื่อเปรียบเทียบกับเห็ดชนิด อื่นๆ
- มีผลผลิตต่อโรงเรือนต่ำ ต้นทุน การผลิตสูง
- ผลิตภัณฑ์มีข้อจำกัดด้านการเก็บรักษา

แผนธุรกิจเห็ดโคนญี่ปุ่นของกลุ่มเกษตรกรเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่น ตำบลกำเนิดนพคุณ

จากการศึกษาการตลาดพบว่า เห็ดโคน ญี่ปุ่นยังมีความต้องการของตลาดอยู่เป็นจำนวนมาก การแข่งขันทางการตลาดยังไม่รุนแรงมากนัก และมีผู้เพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นจำนวนไม่มากนัก ทำให้ มีโอกาสทางการตลาดในการที่จะสร้างส่วนแบ่ง และส่วนครองตลาด เพราะปัจจุบันคนส่วนใหญ่ หันมาใส่ใจในเรื่องพืชผักปลอดภัยและสุขภาพ มากขึ้น

กลยุทธ์ทางการตลาด

กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์

เห็ดโคนญี่ปุ่นมีหมวกดอกคล้ายกับ เห็ดหอม แต่เนื้อเห็ดตรงส่วนของหมวกแน่นไม่ เหนียวเหมือนเห็ดหอม ก้านดอกมีความกรอบมี

รสชาติคล้ายเห็ดโคนไทย มีรสชาติดี คุณค่าทางอาหารสูง มีกรดอมิโนที่จำเป็นหลายชนิด โดยเฉพาะมีเมทิลโอนีนปริมาณสูง สรรพคุณทางยาคือ ช่วยในการรักษาโรคปวดศีรษะ รักษาระดับความดันโลหิต

กลยุทธ์ด้านราคา

การกำหนดโครงสร้างของราคาเพื่อการจำหน่าย คือ

ราคาซื้อหน้าฟาร์มเห็ดกิโลกรัมละ 150-200 บาท

ผู้ค้าส่ง กิโลกรัมละ 180-250 บาท

ผู้ค้าปลีก ราคา กิโลกรัมละ 300-350 บาท

เห็ดโคนญี่ปุ่น ผู้รับซื้อมีการประกันราคาเห็ดโคนญี่ปุ่นและรักษามาตรฐานการผลิตเห็ดเพื่อการบริโภค

กลยุทธ์ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย

เห็ดโคนญี่ปุ่น มีอายุการเก็บประมาณ 1-2 สัปดาห์ ที่อุณหภูมิ 4 องศาเซลเซียส การขนส่งจึงต้องมีการบรรจุในบรรจุภัณฑ์ที่สามารถรักษาคุณภาพและคงสภาพของเห็ดให้ใหม่สดเสมอ โดยที่ก้านและดอกเห็ดไม่ช้ำและหลุดออกจากกัน การขนส่งจึงต้องส่งให้ถึงลูกค้าอย่างรวดเร็ว ซึ่งสามารถแบ่งตลาดออกเป็น 2 ตลาด คือ

1. Modern Market ได้แก่ ห้างสรรพสินค้า บิ๊กซี โลตัส และซูเปอร์มาร์เก็ต ซึ่งมีการวางจำหน่ายเห็ดโคนญี่ปุ่นสดแบบ แพ็คใส่ถาดโฟมจำหน่ายแบบขายปลีก ประมาณการขายเฉลี่ยร้อยละ 30

2. Traditional Market ได้แก่ ตลาดสด ตลาดค้าส่ง และการวางจำหน่ายในร้านค้าชุมชน แบบบรรจุใส่ถุงขนาดน้ำหนักถุงละ 0.3-0.5 กิโลกรัม ประมาณการขายเฉลี่ยร้อยละ 70

นอกจากนั้นศูนย์การเรียนรู้เห็ดโคนญี่ปุ่นฟาร์มเห็นโคนญี่ปุ่นคุณกาญจนา วงษ์วัฒนะสามารถขยายฐานการผลิตเห็ดคุณภาพเพื่อ

การส่งออกต่างประเทศ โดยจัดทำโครงการการลงทุนร่วมกับกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิต

กลยุทธ์ด้านการส่งเสริมการขาย

ผู้บริโภคเห็ดโคนญี่ปุ่น เพราะจุดเด่นอยู่ที่คุณค่าทางโภชนาการและเป็นผลิตภัณฑ์ปลอดสารพิษ จึงต้องสื่อสารโดยการทำป้ายโฆษณาให้ความรู้แก่ผู้บริโภคเพื่อแสดงคุณค่าทางโภชนาการของเห็ดที่ชัดเจน

3.2 การวิเคราะห์และจัดทำแผนวิสาหกิจชุมชนเห็ดโคนญี่ปุ่นชุมชนบ้านหนองขุ่น ตำบลขามทะเลสอ

วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเห็ดโคนญี่ปุ่นบ้านหนองขุ่น มีคุณลักษณะที่สำคัญคือ มีเงินทุนและการจัดการทรัพยากรในชุมชนที่มีประสิทธิภาพ สามารถบูรณาการนโยบายของรัฐที่ผ่านหน่วยงานต่างๆ ให้เข้าสู่กระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตามแบบที่สมาชิกต้องการและพัฒนาต่อยอดในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการแก้ปัญหาเศรษฐกิจครัวเรือนและเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ

การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองขุ่นเป็นการยกระดับการจัดการของกลุ่มเกษตรกรแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร เป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เน้นการเพาะและการแปรรูปเห็ดโคนญี่ปุ่นโดยใช้จุดแข็งของกลุ่มสมาชิกเกษตรกรที่มีความสัมพันธ์แน่นแฟ้น มีกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในระดับสูง

การสนับสนุนจากภายนอก

การดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรมีการใช้เวทีเรียนรู้เป็นเครื่องมือหลักมาตลอดโดยมีหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ ศูนย์บ่มเพาะวิสาหกิจและคณะเกษตรและชีวภาพ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทร์เกษม และคณะมนุษยศาสตร์และ

สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ให้
การสนับสนุนทางวิชาการให้คำแนะนำด้านการ
ลงทุนและการตลาด

การวิเคราะห์เชิงอุตสาหกรรม

สภาพแวดล้อมมหภาค

โอกาส

- การพัฒนารูปแบบของวิสาหกิจชุมชน
ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.
2548 มีผลให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้และพัฒนา
ระบบเศรษฐกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็งพร้อม
สำหรับการแข่งขันทางการค้าในอนาคตและพัฒนา
วิสาหกิจชุมชนไปสู่การเป็นผู้ประกอบการใน
ระดับที่สูงขึ้น
- รัฐบาลสนับสนุนเงินลงทุนสำหรับ
วิสาหกิจชุมชน
- ผู้บริโภคนิยมสินค้าเกษตรปลอด
สารพิษและมีประโยชน์ต่อสุขภาพมากขึ้น
- เห็ดโคนญี่ปุ่นมีราคาสูง
- มีแหล่งการเรียนรู้เห็ดโคนญี่ปุ่น สวน
เห็ดจิรวุฒิจังหวัดชัยภูมิ และการสนับสนุนทาง
วิชาการจากศูนย์ป่มเพาะวิสาหกิจ สถาบันวิจัย
และพัฒนา คณะเกษตรและชีวภาพ มหาวิทยาลัย
ราชภัฏจันทร์เกษม

อุปสรรค

- ภาครัฐกำหนดกฎระเบียบและ
มาตรฐานเกษตรอินทรีย์มากขึ้น ผู้ผลิตต้องปรับตัว
ตลอดเวลา
- การเพาะเห็ดยังมีข้อจำกัดทางด้าน
สภาพอากาศ ที่ร้อนและแห้งแล้งในฤดูร้อน มีผล
ต่อการผลิต
- วัตถุดิบในการเพาะเห็ดมีราคาแพง

สภาพแวดล้อมภายใน

จุดแข็ง

- เห็ดโคนญี่ปุ่น เป็นผลิตภัณฑ์เกษตรที่มี
คุณค่าทางอาหารสูง
- การเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่น ในปัจจุบันมี
งานวิจัยและพัฒนากระบวนการผลิตเห็ดโคนญี่ปุ่น
อย่างต่อเนื่อง
- มีสมาชิกที่มีความทุ่มเท รักใคร่สามัคคี
และความใฝ่รู้
- มีเครือข่ายทางการตลาดเชื่อมโยงกับ
วิสาหกิจชุมชนเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นตำบล
บ้านบึงคล้า อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

จุดอ่อน

- ปริมาณวัตถุดิบมีน้อย ไม่เพียงพอต่อ
ความต้องการของกลุ่ม เช่น วัสดุผลิตก้อนเชื้อ
- เห็ดโคนญี่ปุ่นยังไม่เป็นที่รู้จักในตลาด
ท้องถิ่น
- ราคาของผลิตภัณฑ์และต้นทุน
การผลิตสูงกว่าการผลิตเห็ดอื่นๆ

กลยุทธ์ทางการตลาด

กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์

เห็ดโคนญี่ปุ่นมีเนื้อหมวกหีบกรอบ เนื้อ
แน่น ไม่เหนียว ส่วนของก้านดอกมีความกรอบ
และมีรสชาติคล้ายเห็ดโคนไทย มีรสชาติดี ให้
คุณค่าทางอาหารสูงโดยเฉพาะกรดโปรตีนเมทิลโอ
นิน มีสรรพคุณทางยา คือ ช่วยทุเลาอาการปวด
ศีรษะ รักษาระดับความดันโลหิต

กลยุทธ์ด้านราคา

การกำหนดโครงสร้างของราคาเพื่อ
การจำหน่ายให้แก่ร้านค้าหรือผู้บริโภคโดยทั่วไป
ผู้ค้าส่งและผู้ค้าปลีก คือ ร้านค้าหรือผู้บริโภค
โดยทั่วไป ราคา กิโลกรัมละ 350-400 บาท
ผู้ค้าส่ง ราคา กิโลกรัมละ 150-180 บาท
มีการประกันราคาเห็ดโคนญี่ปุ่นที่
กิโลกรัมละ 180 บาท

กลยุทธ์ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย

สามารถแบ่งตลาดออกเป็น 3 ตลาด คือ

1. Modern Market ได้แก่ ห้างสรรพสินค้า เดอะมอลล์ บิ๊กซี โลตัส และซูเปอร์มาร์เก็ต ซึ่งมีการวางจำหน่ายเห็ดโคนญี่ปุ่นสดแบบบรรจุใส่ถาดโฟม จำหน่ายแบบขายปลีก ขนาดบรรจุ 150 กรัม ราคา 60 บาท

2. Traditional Market ได้แก่ ตลาดสด ตลาดค้าส่ง ตลาด อตก. ซึ่งมีการวางจำหน่ายเห็ดโคนญี่ปุ่นสดแบบแพ็คใส่ถุงขนาดน้ำหนักถุงละ 0.5 กิโลกรัม ราคาถุงละ 150-200 บาท

3. ร่วมลงทุนกับเครือข่ายผู้เพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นบ้านบึงคล้าอำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิและสวนเห็ดจิรวุฒิเพื่อ การส่งออกโดยมีตลาดหลักอยู่ที่ประเทศมาเลเซีย เป็นต้น

กลยุทธ์ด้านการส่งเสริมการขาย

ผู้ประกอบการเห็ดโคนญี่ปุ่น เพราะจุดเด่นอยู่ที่คุณค่าทางโภชนาการและเป็นผลิตภัณฑ์ที่ปลอดภัย จึงต้องสื่อสารโดยการทำป้ายฉลากให้ความรู้แก่ผู้บริโภคเพื่อแสดงคุณค่าทางโภชนาการของเห็ดที่ชัดเจน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า ความเข้าใจ ความรู้ และทัศนคติต่อการรวมกลุ่มวิสาหกิจเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นของชุมชนทั้งสองแห่งมีความแตกต่างกัน เนื่องจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองซุ่น ตำบลขามทะเลสอมีประสบการณ์การรวมกลุ่มเกษตรกรแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร กลุ่มมีความสำเร็จในการผลักดันผลิตภัณฑ์ชุมชนระดับโหนด 5 ดาว มาแล้ว การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นจึงดำเนินการได้ตามวัตถุประสงค์ สมาชิกมีการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งและมุ่งมั่นในการพัฒนาอาชีพอย่างต่อเนื่อง สามารถสร้างเครือข่ายธุรกิจชุมชนร่วมกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนใน

จังหวัดชัยภูมิและพื้นที่ใกล้เคียงได้ดี ขณะที่กลุ่มเกษตรกรเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นตำบลกำเนิดนพคุณมีการรวมกลุ่มเพื่อการเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นโดยอาศัยฐานการผลิตของศูนย์การเรียนรู้เห็ดโคนญี่ปุ่นคุณกาญจนา วงษ์วิวัฒน์ เป็นศูนย์กลางการธุรกิจและการตลาด ทั้งสองกลุ่มยังไม่มีการพัฒนาต่อยอดเป็นการร่วมลงทุนกับเกษตรกรพันธมิตรเพื่อการผลิตเห็ดโคนญี่ปุ่นตามมาตรฐานการผลิตสินค้าเกษตร

พฤติกรรมการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อดำเนินธุรกิจชุมชนจึงมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งของชุมชนคล้ายคลึงกับความเข้มแข็งของชุมชนไม้เรียง ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช (ศิริวรรณ เจนการ และคณะ, 2549) ได้แก่ การมีส่วนร่วมและความสามัคคีของสมาชิกภายในกลุ่ม ผู้นำชุมชนต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ใฝ่หาความรู้ใหม่ๆ โดยไม่ปิดกั้นตนเอง พร้อมทั้งจะถ่ายทอดความรู้ที่ตนเองมีอยู่ให้กับชาวบ้านในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ ชุมชนมีทรัพยากรท้องถิ่นหรือทุนทางสังคมที่ดี และมีการบริหารจัดการกลุ่มได้อย่างเหมาะสมและเป็นธรรม

ความขัดแย้งในชุมชนซึ่งมีสาเหตุจากการเมืองท้องถิ่น การปกครองหรือความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยอุปสรรคต่อการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรเพื่อการเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นในระยะแรกของการศึกษา พบว่ารูปแบบการสนทนากลุ่มย่อยที่มีบรรยากาศคล้ายคลึงกับสุนทรียสนทนา เป็นการจัดการความขัดแย้งที่ได้ผลดี โดยเน้นความสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ การฟังอย่างลึกซึ้งและได้ยิน มีความเป็นอิสระและผ่อนคลายทั้งผู้พูดและผู้ฟัง และทุกคนมีความเท่าเทียมกัน ไม่มีผู้นำและไม่มีผู้ตาม (โสพลศิริไสย์, 2548) รวมทั้งการให้คุณค่าของวาระปัจจุบันที่กำลังดำเนินการ จะทำให้ความเข้าใจ

ระหว่างกันมีมากขึ้นและสามารถดำเนินกิจกรรมชุมชนที่เป็นประโยชน์ได้ต่อไป

ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มเกษตรกรเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่น หรือวิสาหกิจชุมชนเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่น ความยั่งยืนของการพัฒนาเกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านการพัฒนาความรู้ให้แก่สมาชิกกลุ่มเกษตรกร เพื่อนำความรู้มาปรับปรุงกระบวนการผลิตและทำการถ่ายทอดอย่าง ต่อเนื่อง เน้นการเรียนรู้ของคนในชุมชนให้สามารถเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ไปสู่กลุ่มเกษตรกรอื่นๆ หรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชนภายนอก เพื่อพัฒนาและขยายตลาดให้กว้างมากยิ่งขึ้นขณะเดียวกัน การเรียนรู้ของกลุ่มเกษตรกรจะช่วยเพิ่มศักยภาพการจัดทำแผนอนาคตและเป้าหมายกลุ่มได้ชัดเจนมากขึ้น เช่นเดียวกับเครือข่ายยางพารา นครศรีธรรมราช โดยมีจุดเริ่มต้นจากการที่ชุมชนไม้เรียงเป็นแหล่งเรียนรู้แหล่งศึกษาดูงานมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 ชุมชนชาวสวนยาง จังหวัด นครศรีธรรมราชและจังหวัดใกล้เคียงมุ่งหน้ามาศึกษาประสบการณ์ของชุมชนไม้เรียง โรงงานแปรรูปยางพาราของชุมชน ขยายตัวไปสู่ตำบลยางค่อม อำเภอพิปูน ตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา และข้ามไปจังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่อำเภอเวียงสระ และชุมชนอีกจำนวนมากแวะเวียนมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (ศิริวรรณ เจนการ และคณะ, 2549)

ข้อเสนอแนะการวิจัย

การพัฒนาของกลุ่มเกษตรกรเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่น และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่น เป็นการพัฒนาเพื่อรองรับความต้องการของสมาชิกในชุมชน การเปลี่ยนแปลงของกระแสสังคม โดยรอบที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว กระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงต้องมีรากฐานจากความกระตือรือร้น ความใฝ่รู้และการสร้างความพร้อม

และความตระหนักของสมาชิกชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลง นับว่าเป็นปัจจัยหลักของความสำเร็จในการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นบ้านหนองขุ่น ตำบลขามทะเลสอ อำเภอขามทะเลสอ จังหวัดนครราชสีมา และกลุ่มเกษตรกรเพาะเห็ดโคนญี่ปุ่นตำบลกำเนิดนพคุณ อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

กระบวนการพัฒนากลุ่มธุรกิจชุมชนที่จัดตั้งขึ้นนี้ จึงยังมีความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้และศึกษาอย่างต่อเนื่องเพื่อการพัฒนารูปแบบการจัดตั้งธุรกิจชุมชนและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ยั่งยืน ได้แก่

1. การศึกษารูปแบบการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งด้วยกระบวนการวิสาหกิจชุมชนในกลุ่มอาชีพอื่นๆ
2. การศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบและคุณค่าทางอาหารของเห็ดโคนญี่ปุ่น
3. รูปแบบการแปรรูปเห็ดโคนญี่ปุ่นเพื่อเพิ่มมูลค่าทางการตลาด
4. การพัฒนาช่องทางการตลาดส่งออกต่างประเทศ

บรรณานุกรม

- ศิริวรรณ เจนการ และคณะ. (2549). **โครงการหลังแผ่นดิน: กรณีศึกษาด้านธุรกิจชุมชน มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์.**
- ศูนย์ปมเพาะวิสาหกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม. (2553). **โครงการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนบางสะพานจังหวัดประจวบคีรีขันธ์.** มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม.
- เสรี พงศ์พิศ. (2548). **วัฒนธรรมองค์กรของโลกยุคใหม่: เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มข้นชุมชนเข้มแข็ง.** กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน.
- โสฬส ศิริไสย์. (2548). **วิธีการสนทนาแบบมนุษย์สัมพันธ์มนุษย์ และการเปลี่ยนวิธีคิดด้วยการฟังอย่างลึกซึ้ง.** สำนักงานทรานส์ทีม เครือข่ายวิจัยบูรณาการลุ่มน้ำท่าจีน-แม่กลอง คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อภินันท์ กัณชัช. (2548). **การจัดการผลิตและการตลาดเห็ดโคนญี่ปุ่น: กรณีศึกษาฟาร์มเห็ดโคนญี่ปุ่นในจังหวัดชัยภูมิ ปี พ.ศ.2548.** รายงานการศึกษาระดับปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น